

Gyarmathy Tihamér (1915, Pécs -)

Vágyódás, 1949

Olaj, vászon 40x30 cm

Jelezve balra fent: Gy 949, hátul: Vágyódás/49 Gyarmathy

Irodalom:

- Hamvas Béla - Kemény Katalin: Forradalom a művészetben. Első kiadás, Misztótfalusi 1947.
- Aszalós Endre: Gyarmathy Tihamér. Képzőművészeti Alap Kiadó, Bp. 1979.
- Sinkovits Péter: Gyarmathy Tihamér. Új Művészet Könyvek, Budapest, 1991.
- Várkonyi György: Gyarmathy. Jelenkor Kiadó, Pécs 1992.
- Fehér-fekete címmel kiállítás. Katalógus előszó: György Péter, Pataki Gábor. Budapest Kiállítóterem.
- György Péter - Pataki Gábor: Európai Iskola és az elvont művészek csoportja. Bp., 1990.
- Gyarmathy Tihamér Életmű kiállítása. Katalógus. Szerk.: Egry Margit, Fitz Péter, Lorányi Judit; bevezető: Várkonyi György. Budapesti Történelmi Múzeum-Fővárosi Képtár, Bp. 1995.

Egyre nagyobb az érdeklődés a klasszikus szemléletű festészetten túllépő művészcsoportok iránt. Az Európai Iskola tagjainak, vagy más egyéni pályát befutó "modern" stílusirányzatokhoz tartozó festők munkáit mind gyakrabban láthatjuk árverési katalógusokban, aukciós tárlatokon. Gyarmathy Tihamér három bemutatásra kerülő képe művészi pályájának jellemző fejlődési pontjait érintik. Hogy közelebb juthassunk a művek szellemi tartalmának megértéséhez, az előzményekről, s a festőt a művészetében befolyásoló tényezőkről érdemes szót ejteni.

Pécsi tanulóévei alatt Gyarmathy Tihamért Gábor Jenő festő-rajztanár, ismertette meg a Bauhaus Pécsről származó képviselőinek, Breuer Marcellnek és Molnár Farkasnak munkáival. Péccsett a Gebauer-Martyn festőiskolában képezte magát, majd Budapesten a Képzőművészeti Főiskolára került és Vaszary Jánosnál tanult. A főiskolai évek alatt bérelt egy műtermet a József utcában, ahol gyakran találkozott Derkovits Gyulával. 1937-39 között külföldi tanulmányútra indult, Olaszországban a reneszánsz térszemléletével foglalkozott, majd Franciaországban, Németországban és Svájcban járt, ahol megismerkedett a "klasszikus" avantgarde nemzedék képviselőivel és annak műveivel. Elsősorban Malevics, Kandinszkij, Paul Klee és Mondrian munkái érdekelték. Sokat hallott róluk még Péccsett Gábor Jenőtől, a tanárától. Beöthy István segítségével személyesen ismerkedett meg Mondriannal, majd André Bretonnal, Zürichi munkája során találkozott Max Billel, aki Kállai Ernővel már jó barátságban volt. Max Bill meg is kérte, hogy újonnan készült mappáját juttassa el személyesen Kállainak. Ez jó lehetőség volt arra, hogy Gyarmathy találkozhasson a hazai művészet egyik legnagyobb szervező és teoretikus egyéniségével. Olyannyira sikerült a találkozás, hogy Kállai szellemi

irányadóivá és jó barátjává vált Gyarmathynak. Kállai, aki munkára inspirálta és felkarolta a tehetséges fiatalokat, Gyarmathyt bemutatta a korszak másik vezető művészeti szervezőjének Kassák Lajosnak.

Közvetlenül a háború után nagy lelkesedéssel kapcsolódott be az újjáteremtésre váró képzőművészeti életbe, 1945-ben megalakult az "Európai Iskola". Gyarmathyék Damjanich utcai lakásán aktív szellemi élet folyt, 1946 június végén itt alakult meg a "Dunavölgyi avantgarde" csoportosulás, s ez lett a törzse annak a későbbi önálló "Galéria a 4 világtájhoz" elnevezésű csoportnak, amely kivált az Európai Iskolából, s Kállaival együtt szervezte kiállításait a Misztótfalusi könyvkiadó Semmelweis utca 1. sz. alatti helyiségének galériájában. *"Amikor aztán kiváltunk Kállai Ernő vezetésével és megalakítottuk a Galéria a 4 világtájhoz-t, ami ugyanolyan jelentőségű, mint az Európai Iskola, avval a differenciával, hogy itt mi szoltunk a négy világtájhoz. Az együttműködésnek az lett az eredménye, hogy az 1947-ben a párizsi Réalité Nouvelles kiállításon az egész csoport szerepelt. Ez volt az egyetlen eset a háború után, hogy a magyar művészek ilyen nagymérvűen világtájkiállításon szerepeltek... A vége persze az volt, hogy őket is akkor tiltották be amikor minket."* (Fitz, 1995.)

Ebben az időszakban Gyarmathy képei az "elvont művészet" régióiba vezetnek, finom felületekkel és sejtelmes vonalakkal szabad asszociációkat keltő kompozíciókat ismerünk tőle. 1947-ben Hamvas és Kemény lényegre törő jellemzésű írnak képeiről: *"Gyarmathy Tihamér művészete azt az elementáris szépséget veszi, amely önkéntelenül, minden előzmény és megfontolás nélkül szépségével kielégít, megnyugtat és fölmelegít. Az ornamentika titka, hogy látszólag pszichológiamentes, - vagyis a pszichológiát teljesen fel tudja oldani vonalak és formák elemi szépségében... Gyarmathy könnyen, világosan, csaknem problémátlanul fest és megközelíti a szürrealista tudatkapcsoló félálom módszerét."*

1948 után, mikor bezárultak a kapuk a tiszta eszmékért küzdő művészek előtt, Gyarmathy is visszavonult. Egészen 1957-ig jóformán ki sem állított, viszont kísérletekbe fogott. Ekkor 1949-52 között készített jó néhány fotogramot és horganylemezeire festett kisméretű kompozíciót. Egy lezárt és egy megnyitott korszak határán készítette *Vágyódás* című munkáját. Nem is a képünk, mint inkább a festő munkáinak szellemiségében keletkezett ekkor változás. A tárgyak mikro- és makro-világának kozmikus kapcsolatát egyre gyakrabban ábrázolja Gyarmathy. (Elsők között a "Gea" című 1947-es kompozíción jelent meg konkrét szimbólum formájában ez a tartalmi többlet.) A *Vágyódás* című képen a nő az éj megtestesítője, aki körvonalával behalózza az égboltot és meghatározza az égitesteket. A vonalakra figyelve az erotikus testiség értékei domborodnak ki, a színnek és egyéb alakzatok a lény kozmikus erejét határozzák meg. Hasonló jellegű, akár párdarabja is lehetne *A férfi a térben* (Janus Pannonius Múzeum, Pécs) című képe. Figurativitást sejtető képei között, a *Vágyódás* az egyik legkifejezőbb. A festményen megjelenő motívumok, jelek finom kapcsolatának rendszere teljesen megigézi a szemlélőt, s a "vágyódás" idő- és térbeli tiszta fogalmát idézi meg.

F.K.